

nisam mogao svjesno napisati *Jahve, Jahvea*, i zato ćemo tu pogriješku u idućem izdanju ispraviti. Moglo se to učiniti i šutke, ali sam na ovaj dopis odgovorio javno, najprije da pokažem kako je mučno raditi normativne priručnike, neki to ne razumiju jer ih ne rade pa prigovaraju zlonamjerno, neki ne

vide kako se može i nehotice pogriješiti, ali je dobro znati kako ima korisnika koji dobronamjerno mogu upozoriti na pogriješku i kako se ona može ispraviti. Dok to ne bude u tekstu novoga izdanja HŠP, neka ovaj članak posluži istoj svrsi. Zato, među ostalim, časopis *Jezik* i služi.

Stjepan Babić

KADA SU PRVI PUT U HRVATSKIM RJEČNICIMA ZABILJEŽENE IMENICE ZA ŽENSKA ZANIMANJA?

itatelj A. K. pita nas kada su prvi put u hrvatskim rječnicima zabilježene imenice za ženska zanimanja.

Pitanje je zanimljivo i sociološki i jezično. U vrijeme emancipacije žena sve je veća potreba da za svako zanimanje postoji i ženski oblik. Osim nekoliko zanimanja kao *primaljica, medicinska sestra, vezilja, babcica*, uz koje obično ne vežemo mušku osobu, većina ih se može pojavljivati kao imenica za muški rod i kao imenica za ženski rod, odnosno većina imenica koje znače ženske osobe nastala je upravo od imenica koje znače muške osobe. Takva tvorba zove se mocijska tvorba, a sufixi koji u njoj sudjeluju jesu: *-a, -ica, -ka, -inja, -kinja*. Tako od *kum* imamo *kuma*, od *krojač* *krojačica*, od *bolničar* *bolničarka*, od *astrolog* *astrologinja*, od *daktilograf* *daktilografkinja*. Imenice za ženska zanimanja najčešće nastaju od

imenica za muška zanimanja i s imenicama muškog roda od kojih su nastale čine profesijske mocijske parnjake.

Mocijski parnjaci, a osobito imenice ženskog roda nastale na taj način, vrlo su zanimljivi i tvorbena i normativno (primjerice, mnogo se raspravljalo o tome koji je oblik tvorbena i normativno prihvatljiviji: *pedagogica, pedagoginja* ili *pedagoškinja* – na koncu je i teorijski i u praksi prevladala *pedagoginja*) i o njima su napisani mnogi radovi¹. Odgovor na pitanje o prvom pojavljivanju imenica za ženska zanimanja trebalo bi potražiti u rječnicima. U pravopisima se mogu pronaći samo ona zanimanja koja su pravopisno problematična, gramatikama je zadatak uputiti na primjenu određenog pravila pa je dovoljno navesti samo nekoliko primjera kao potvrdu. Rječnicima je cilj popisati riječi kojeg jezika pa će se odgovor na postavljeno pitanje najlakše pronaći u njima. Međutim, i tu se pojavljuje poteškoća jer se rječnici razlikuju po svojoj namjeni i obujmu. Iscrpan pregled svih imenica za

¹ Primjerice: Babić, S., 1999., Tip artistica kao normativni problem, *Jezik*, god. 46., br. 4., str. 142.-144.; Babić, S., 1999., Ženska zanimanja u Hrvatskome bibliografskome leksikonu, *Jezik*, god. 46., br. 5., str. 191.-193.; Barić, E., 1987., Mocijski parnjaci i njihova upotreba, *Rasprave Zavoda za jezik*, br. 13., str. 9.-18.; Barić, E., 1988., Tvorbeni status ženskog mocijskog parnjaka, *Rasprave Zavoda za jezik*, br. 14., str. 43.-49.; Barić, E., 1989., Ženski mocijski parnjak kao funkcionalna komunikacijska kategorija, *Jezik*, god. 37., br. 1., str. 12.-21.; Mihaljević, M., Mocijska tvorba kao leksikografski problem (rad u tisku); Silić, J., 2004., Mocijska tvorba u hrvatskome jeziku, *Riječki filološki dani* 5, str. 481.-486. i dr.

ženska zanimanja mogao bi biti temom vrlo opsežnoga znanstvenog istraživanja, no s obzirom na ograničen prostor, istraživanje je ovdje suženo na 30-ak danas uobičajenijih zanimanja (*arhitekt, botaničar, direktor, doktor, frizer, glazbenik, glumac, jezikoslovac, kozmetičar, krojač, kuhar, mažoretkinja, novinar, odgojitelj, odvjetnik, pedijatar, pilot, poljodjelac, postolar, poštar, prevoditelj, ravnatelj, skladatelj, sopranistica, student, sudac, šumar, tehničar, tenisač, trgovac, učenik, učitelj, vozač, znanstvenik, zubar*). Iako su suvremeni rječnici bogatiji ženskim zanimanjima od starijih, ipak neka zanimanja ni u njima nisu zabilježena. Tako se u Rječniku hrvatskoga jezika Leksikografskog zavoda ne nalazi ženski mocijski parnjak od *jezikoslovac, pilot, postolar, šumar*, a u Aničevu rječniku iz 1998. nema imenice za žensku osobu od *botaničar, pedijatar, sopran, glazbenik, jezikoslovac, postolar, skladatelj, šumar*. Međutim, zanimljivo je da su u izdanju iz 2003. zabilježena zanimanja *pedijatrica, sopranistica, jezikoslovka, skladateljica, šumarica*.

Od nabrojanih imenica, u Akademijinu rječniku², u kojem se nalazi najviše podataka o pojavljivanju neke riječi, uopće se ne nalaze zabilježena zanimanja: *arhitekt, botaničar, direktor, frizer, kozmetičar, mažoretkinja, pedijatar, sopranist, tenisač*. Objašnjenje za to može se pronaći u razvoju znanosti i novih disciplina, ali i u društvenim promjenama u kojima nas globalizacija čini otvorenima za internacionalizme. Od ostalih imenica ženskoga mocijskog parnjaka nemaju: *doktor, glazbenik* (zabilježen u obliku *glazbar*), *jezikoslovac, pilot, poljodjelac, postolar, poštar, prevoditelj, student, tehničar* (oblik *tehnik*), *znanstvenik, zubar*. Zabilježeni oblici pojavljuju se prvi put: *glumarica*

u Šulekovu rječniku 1875., *krojačica* u Stullijevu 1806., *kuharica* u Della Bellinu 1728., u Belostenčevu (tiskan u 1740., ali je nastao u 2. pol. 17. st.); *novinarka* u Akademijinu; *odgojiteljica* u Jambrešića 1742.; *odvjetnica* u Mikaljinu rječniku 1649., a zabilježen je primjer iz XV. st.; *ravnateljica* u Šulekovu 1875.; *skladateljica* u Della Belle; *sudinja* (*m. i f. isto što sudac*), *suditeljica* u Vitezovića 1708.; *sudilja* – ‘koja sudi kome, određuje kome sudbinu’ u Ivekovića 1901.; *šumarica* sa značenjem ‘a) žena šumareva, b) žena, koja živi li radi u šumi’ u Akademijinu rječniku; *trgovčica, trgovkinja, trgovica* u Šuleka 1875. i Ivekovića 1901.; *učenica* u Mikaljinu rječniku 1649.; *učiteljica* (‘žena učitelja’), *učiteljica* u Mikalje 1649., ali je zabilježen i primjer iz Kašičeva djela iz 1641. godine; *vozačica* u Della Belle 1728. Kao što je iz tih podataka vidljivo, od 30-ak spomenutih zanimanja prvi ženski mocijski parnjak *odvjetnica* zabilježen je već u XV. stoljeću, oblik *učiteljica* zapisao je Kašić 1641., a Mikalja u svom rječniku iz 1649. bilježi oblike *odvjetnica, učenica, učiteljica*.

Ipak, teško je dati konačan odgovor na postavljeno pitanje. Tako se primjerice u staroslavenskom pojavljuje *kъnęgyni* (kneginja) i *cęsarica* (kraljica, vladarica) (usp. Damjanović, S. i dr., 2004., Mali staroslavensko-hrvatski rječnik, Zagreb, MH).

Podatci o pojavljivanju u starijim rječnicima pokazuju da za imenice muškog roda postoje potvrde u više rječnika nego za imenice ženskog roda (*krojač* se primjerice pojavljuje u Mikaljinu i Stulijevu rječniku, a *krojačica* samo u Stulijevu itd.). Neke se imenice pojavljuju u isto vrijeme (npr. *odgojitelj* i *odgojiteljica* bilježe se 1742. godine u Jambrešićevu rječniku, *ravnatelj* i *ravnate-*

² Bibliografski podatci o ovdje spomenutim rječnicima mogu se naći na internetskoj stranici Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje (www.ihjj.hr).

ljica zabilježeni su istovremeno u Šuleka), no češće je muški rod zabilježen prije ženskog (*trgovac* se pojavljuje 1595. u Vrančićevu rječniku, a *trgovkinja* tek 1875. u Šulekovu; *učenic* se pojavljuje 1595. u Vrančićevu rječniku, a *učenica* 1649. u Mikaljinu). Može se zaključiti da imenice muškog roda za oznaku zanimanja prevladavaju u odnosu na imenice ženskog roda, a to se vidi u manjem broju ženskih mocijskih parnjaka, u zastupljenosti u većem broju rječnika i u ranijem pojavljivanju u odnosu na imenice ženskog roda. Za to postoje jezikoslovni i izvajezikoslovni razlozi. Imenice muškog roda imenice su općeg roda koje se mogu odnositi i na mušku i na žensku osobu. S druge strane, većinu

tih zanimanja ranije su zaista obavljali samo muškarci. No, promjenama u društvu zbivaju se i promjene u jeziku, što se vidi i iz usporedbe starijih i novijih rječnika (posebno je indikativna usporedba dvaju izdanja Aničeva rječnika). Osim toga, u suvremenim rječnicima ne nalaze se više riječi kao *šumarica* i *šumarka* u značenju ‘žena šumareva’, *učiteljevica* ‘žena učitelja’.

Zanimljivo je primijetiti i na ovako ograničenom korpusu kako se jezik mijenja. Umjesto starijih, suvremenom govorniku neobičnih oblika *glazbar*, *glumač*, *glumar*, *glumarica*, *skladitelj*, *skladiteljica* danas imamo *glazbenik*, *glumac*, *glumica*, *skladatelj*, *skladateljica*.

Ivana Matas Ivanković